

Теоретичний аналіз загальнодидактичних засад викладання іноземних мов в університеті

Професійна підготовка сучасного фахівця вимагає вільного володіння ним іноземною мовою. Зважаючи на це, актуальною є проблема пошуку нових форм і методів викладання іноземної мови у вищій школі, модернізації змісту цієї навчальної дисципліни, що, відповідно, має ґрунтуватися на загальнодидактичних засадах.

Мета статті – теоретично проаналізувати загальнодидактичні засади викладання іноземних мов в університеті.

Розкрито особливості змісту вивчення іноземних мов у вищій школі, проаналізовано теоретичні підходи та методи вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі.

Зроблено висновок, що важливим принципом організації навчання іноземних мов в університеті має стати принцип зацікавленості студентів стосовно вивчення, що передбачає формування потреби у вивченні іноземної мови та стійкого інтересу до неї.

Ключові слова: метод навчання, підхід, комунікативний підхід, знання іноземної мови, принцип організації навчання.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасний розвиток українського суспільства, як і світової спільноти, характеризується інтеграційними процесами у сфері політики, економіки, суспільних відносин. Виникає новий тип взаємин між людьми різних націй і народностей, що характеризується відкритістю і відповідно сприяє розвитку різних видів людського спілкування. Це вочевидь вимагає підготовки фахівця нової якості, здатного творчо й успішно реалізувати професійну діяльність та спілкування. Водночас результати навчання іноземних мов студентів у вищій школі, про що свідчить педагогічна практика, не відповідають сучасним потребам та вимогам, а отже існує потреба у пошуку нових змісту, форм і методів організації навчання іноземних мов молоді у вищих навчальних закладах, що, у свою чергу, актуалізує проблему теоретичного аналізу загальнодидактичних засад викладання іноземних мов в університеті.

© Панченко В., 2013

Аналіз останніх наукових досліджень цієї проблеми. Проблема наукового обґрунтування дидактичних засад вивчення іноземної мови багатоаспектна, її досліджують психологи, лінгвісти, педагоги, методисти (В. Артемов, Л. Бархударов, І. Берман, І. Бім, В. Бухбіндер, М. В'ятютнев, П. Гурвіч, І. Зимня, Г. Колшанський, Б. Лапідус, О. Лаптева, О. Леонтєв, М. Ляховицький, Р. Міньяр-Білоручев, О. Миролюбов, Ю. Пассов, Ю. Скребнев, І. Сусов, С. Шатілов, С. Фоломкина). Так, учені визначили три напрями у структурі розвитку змісту освіти загалом і навчання іноземної мови зокрема:

- 1) від знань до вмінь, а від деяких вмінь – до навичок (С. Гончаренко, Г. Костюк, О. Савченко);
- 2) від знань до первинних умінь, а від первинних умінь – до навичок і вторинних умінь (В. Артемов, А. Богуш, П. Гальперін);
- 3) від знань до навичок, а від навичок – до вмінь (І. Лернер, В. Онищук, С. Рубінштейн).

Визначено зміст складових частин освітньої галузі «Іноземна мова», відповідно до яких комунікативної компетентності можна досягти завдяки мовленнєвій компетентності, тобто мовленнєвим умінням в аудіюванні, мовленні, читанні та письмі; мовній компетентності, тобто знанню мовного матеріалу і володінню рецептивними та продуктивними навичками його застосування; соціокультурній компетентності, тобто країнознавчим і лінгвокраїнознавчим знанням (Г. Бадаєнц, О. Бігич, Н. Бражник, С. Ніколаєва, Л. Пасічник, Л. Сажко, О. Шерстюк).

Досліджено також ієрархію компонентів змісту навчання іноземних мов, що передбачає врахування послідовності їх засвоєння:

- від мовних знань до мовних навичок, а від них – до мовленнєвих умінь (П. Гурвіч, А. Климентенко, В. Плахотник, І. Бім, І. Верещагіна, Г. Притикина);
- від мовних знань до первинних умінь, а від них – до мовних навичок та вмінь (М. Комков, Г. Рогова);
- від мовленнєвих умінь до мовних навичок і мовних знань (П. Бех, Л. Біркун, О. Бортничук, О. Васильченко, М. Горкун, Е. Лялько).

Мета статті – теоретично проаналізувати загальнодидактичні засади викладання іноземних мов в університеті.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. В основу теоретичного аналізу загальнодидактичних засад викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі ми поклали запропонований І. Лернером *процес засвоєння* знань студентами, що ґрунтується на трирівневому виявленні знань:

- 1) рівень свідомо сприйнятого й зафіксованого в пам'яті знання, що зовні виявляється в точному чи приблизному відтворенні;
- 2) рівень готовності до застосування знань у подібних умовах, за певним зразком;
- 3) рівень готовності до творчого застосування знань у нових, нестандартних ситуаціях [3].

У процесі дослідження ми встановили, що *зміст навчання іноземної мови* містить низку компонентів: сфера спілкування (особистісна, публічна, освітня, професійна), тематика ситуативного мовлення (основна тема вивчення та підтеми, що доповнюють її), мовленнєві функції (перелік вимог до вмінь та навичок мовлення); засоби вираження (основні мовленнєві конструкції), лінгвістична компетенція (лексична, фонетична і граматична, які передбачають володіння лексико-граматичним матеріалом), соціокультурна компетенція (знання в межах ситуативного спілкування: умови життя, цінності, ідеали, міжособистісні стосунки, норми поведінки, соціальні правила поведінки тощо), соціолінгвістична компетенція (правильність вживання лінгвістичних маркерів соціальних стосунків: привітань, звернень, правила ввічливості тощо), загальнонавчальна компетенція (адекватне застосування мови, що вивчається, сприйняття нового досвіду тощо).

Загалом конструктивною в контексті нашого дослідження є *ідея розроблення цілісної загальнодидактичної моделі змісту навчання іноземних мов*, яку запропонувала Р. Мартинова [4].

Метод навчання визначається як упорядкований спосіб взаємопов'язаної діяльності викладача та студента, що приводить до оволодіння знаннями, навичками й уміннями, формування світогляду, розвитку здібностей [4]; як спосіб спільної діяльності викладача і студента, що забезпечує перетворення цілей їхнього співробітництва на реальний результат [1]. У нашому випадку таким реальним продуктом є знання іноземної мови, навички та вміння спілкуватися іноземною мовою.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що *розроблення концептуальних засад будь-якого методу ґрунтується на певному підході*, який (залежно від його тлумачення) перетворюється на різновид

того самого методичного напрямку. Помилковим є ототожнення понять методу з підходом. У цьому контексті Е. Ентоні зауважує, що підхід є набором взаємопов'язаних припущень щодо природи мови і володіння нею, він ґрунтується на положеннях, які сприймаються як цілком зрозумілі, без доведення, тобто є аксіомою. Отже, підхід не є методом [11]. Продовжуючи цю думку, В. Скалкін у підході бачить систему правил дослідження, дослідницьку тенденцію, робочий етап у дослідженні [7].

У сучасній методиці навчання іноземних мов визначені різні підходи, як-от: системний, лінгвокраїнознавчий, діяльнісний, проблемний, функціональний, диференційований, комунікативний тощо [4]. Ми докладніше зупинимося на комунікативному підході, який у контексті нашого дослідження найбільш конструктивний.

Комунікативний підхід у вивченні іноземних мов – це погляд на складові компоненти і їхнє обґрунтування на основі соціо- і психолінгвістичного бачення, визнання того, що мова, будучи інструментом людського спілкування, функціонує, засвоюється, нормалізується в процесі інтеракції, живе в контактах між людьми. Комунікативний підхід має пронизувати всі аспекти та етапи діяльності методиста-організатора навчання, включаючи визначення цілей курсу іноземної мови, добір мовно-мовленнєвого матеріалу, створення системи вправ, розробку схеми аудиторних і позааудиторних занять [4].

Поклавши в основу комунікативний підхід навчання іноземних мов, учені розробили різні методи: прямий або усно-слуховий (Г. Пальмер); аудіовізуальний (П. Губеріна, П. Ривак); аудіолінгвальний (Ч. Фріз, Р. Ладо); сугестопедичний (Г. Лозанов, Г. Китайгородська, П. Сердюков); комунікативний (Ю. Пассов); функціонально-комунікативний (А. Старков, В. Слободчиков, І. Бім); діялісно-комунікативний (Н. Скляренко); свідомо-практичний (П. Гурвіч, В. Плахотник); системно-комунікативний (Р. Мартинова) [4].

Стисло зупинимося на аналізі деяких із методів. Так, **усно-слуховий метод** ґрунтується на тому, що саме усне мовлення є первинним щодо письмового, а тому й характеризується тим, що спочатку весь навчальний час відводиться лише усно-мовленнєвій практиці. При **аудіовізуальному** методі студентам пропонують для прослуховування в різних режимах тексти й діалоги, що містять складну мовну інформацію; далі вони заучують ключові фрази, які семантизуються за допомогою певної наочності. А вже пізніше, на основі заучених мовленнєвих зразків, організуються рольові ігри й імпровізовані бесіди. У **сугестопедичному** методі також здійснюється комплексне подання матеріалу в усній формі у вигляді текстів і діалогів, які у подальшому навчанні поділяються на складники, що є ключовими фразами й висловлюваннями. **Аудіолінгвальний метод** передбачає подання матеріалу невеликими дозами відповідно до ускладнення матеріалу – спочатку подаються і опрацьовуються лексико-граматичні явища, а потім вони включаються в тексти і діалоги, які заучуються і відтворюються на заняттях.

Аналіз названих методів навчання показує, що спільною ознакою в їх застосуванні є перевага усного мовлення над письмовим. Однак практика навчання іноземних мов в університеті засвідчує, що це не завжди полегшує, а, навпаки, інколи й ускладнює процес оволодіння іншомовними практичними вміннями.

Більш раціональними комунікативними методами, що враховують недоліки усного підґрунтя навчання, є, на нашу думку, діялісно-комунікативний і свідомо-практичний методи, які широко застосовуються у практиці викладання іноземних мов.

У процесі дослідження ми встановили, що вчені-методисти визначають такі **принципи діялісно-комунікативного методу** навчання іноземних мов [4]:

1. Паралельне навчання видів мовленнєвої діяльності.
2. Структурне вивчення граматики з подальшим осмисленням мовних явищ.
3. Застосування перекладу як засобу навчання, а саме: для семантизації речень, що складають тексти-полілоги.
4. Застосування письма як мети навчання, а саме: для записування комунікативно зумовлених слів, фраз і речень.
5. Великоблочне подання матеріалу.
6. Обов'язкова мотивація всіх мовленнєвих вчинків і адресованість мовлення.
7. Розвиток комунікації на основі фабульних текстів-полілогів.

Відповідно до *принципів свідомо-практичного методу* вивчення іноземних мов названі:

1. Усвідомлене вивчення лексики і граматики упродовж передмовленневої практики до рівня сформованості мовних навичок.
2. Взаємопов'язане навчання видів мовленнєвої діяльності.
3. Застосування перекладу як засобу навчання, а саме: як засобу семантизації лексичних і граматичних явищ і як засобу контролю сформованості мовних навичок.
4. Подання кожної лексичної одиниці та кожного граматичного явища ізольовано.
5. Застосування письма як мети навчання на всіх етапах роботи з мовним і мовленнєвим матеріалом.
6. Подання кожної лексичної одиниці та кожного граматичного явища ізольовано.
7. Мотивація всіх педагогічних дій педагога на занятті.
8. Розвиток комунікативних умінь на основі сформованих мовних навичок.

Висновок. Аналіз результатів дослідження переконливо доводить, що провідним принципом організації навчання іноземних мов у вищій школі має стати принцип зацікавленості студентів стосовно вивчення іноземної мови, який передбачає насамперед формування в студента потреби у вивченні іноземної мови, усвідомлення ним потреби її вивчення як обов'язкового складника професійної майстерності, підтримання стійкого інтересу до вивчення мови. А це вимагає пошуку нових форм і методів організації навчання іноземних мов у вищому навчальному закладі, оновлення змістового наповнення навчального предмета, високого професіоналізму викладача.

Джерела та література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко ; [Голов. ред. С. В. Головка]. – К. : Либідь, 1997. – 264 с.
2. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. для вузов / И. А. Зимняя. – Изд. второе, доп., испр. и перераб. – М. : Изд. корпорация «Логос», 1999.
3. Лернер И. Я. Теория современного процесса обучения, ее значение для практики / И. Я. Лернер // Советская педагогика. – 1989. – № 11.
4. Мартинова Р. Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов : монографія. – К. : Вища шк., 2004. – 454 с.
5. Панченко В. В. Специфіка формування іншомовної комунікативної культури студентів-магістрів університету / В. Панченко // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Педагогічні науки. – 2012. – № 8 (233). – С. 77–81.
6. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование: концепция развития индивидуальности в диалогической культуре / Е. И. Пассов. – Липецк, 2000. – С. 13–78.
7. Скалкин В. Л. Обучение диалогической речи (на материале английского языка) : пособие для учителей. – К. : Рад. шк., 1989. – 158 с.
8. Сафонова В. В. Проблемы социокультурного образования в языковой педагогике / В. В. Сафонова // Культуроведческие аспекты языкового образования : сб. науч. тр. / под ред. В. В. Сафоновой. – М. : Еврошкола, 1998. – С. 27–35.
9. Строкова С. А. Современные модели культуроведческого образования средствами изучаемых языков / С. А. Строкова // Языки в современном мире : тез. Междунар. конф. 21–22 мая 2001 г. / отв. ред. И. А. Архипова, Е. Д. Чемоданова. – М. : МГУ, 2001. – С. 119–120.
10. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово/Slovo, 2000.
11. Anthony E. M. Approach, Method and Technique / E. M. Anthony // English Language Teaching. – London, 1963. – Vol. 17. – P. 63–67.

Панченко Виктория. Теоретический анализ общедидактических принципов преподавания иностранных языков в университете. Профессиональная подготовка современного специалиста требует свободного владения им иностранным языком. Учитывая это, актуальна проблема поиска новых форм и методов преподавания иностранного языка в высшей школе, модернизации содержания этой учебной дисциплины, ибо соответственно должна базироваться на общих дидактических принципах.

Задачей работы является теоретический анализ общедидактических принципов преподавания иностранных языков в университете.

Раскрыты особенности содержания изучения иностранных языков в высшей школе, проанализированы теоретические подходы и методы изучения иностранного языка в высшем учебном заведении.

Сделан вывод, что важным принципом организации обучения иностранным языкам в университете должен стать принцип заинтересованности студентов предусматривающий формирование потребности и устойчивого интереса в изучении иностранного языка.

Ключевые слова: метод обучения, подход, коммуникативный подход, знание иностранного языка, принцип организации обучения.

Panchenko Victoria. Theoretical Analysis of General Didactic Principles of Teaching Foreign Languages at the University. Professional training of modern professional requires fluency in foreign languages. Therefore, the problem of finding new forms and methods of teaching foreign language in higher school, modernization of the content of the discipline, which is accordingly based on the general didactic principles.

The objective of the work is theoretical analysis general didactic principles of teaching foreign languages at the university.

The features of the content of learning foreign languages in higher school, the theoretical approaches and methods of learning of foreign language in higher school are analyzed.

It is concluded that an important principle of learning foreign languages at the university should be the principle interest of students learning foreign language.

Key words: teaching method, approach, communicative approach, knowledge of foreign languages, the principle of training.

Стаття надійшла до
редколегії
18.02.2013 р.